

Кнежопоље и Кнежопољци у прошлости и садашњости

Драгослав Алексић

[1931]

УДК 930.85:94(497.6 Кнежопоље)

DOI 10.7251/TOP2006011A

Напомена уредништва: Драгослав Алексић, наставник, сакупљач народних умотворина, етнограф (1896, Рипањ, Београд - последице 1950). Основну школу је завршио у Рипњу, а нижу гимназију у Београду. Учитељску школу је похађао у Алексинцу и Неготину. Учествовао је у Првом свјетском рату. Због болести евакуисан је из Солуна на лијечење у Француску, гдје је наставио похађање учитељске школе, да би је довршио у Скопљу 1919. године. Као учитељ је радио у Србији, а након завршене Више педагошке школе (1928) у Београду, радио је као наставник у Босни (између осталог, и у Босанској Дубици) и Хрватској. До Другог свјетског рата објавио је четири збирке народних пјесама и монографију о Босанскодубичком срезу.¹ „Кнежопоље и Кнежопољци у прошлости и садашњости“ први је покушај синтезе дубичке историје. Штампано у Босанској Дубици 1931, дјело је од савременика претрпјело озбиљну критику. Алексићу је замјерано да је цијеле документе и изводе из књига некритички преписивао, те да је компилатор, а не аутор дјела.² Гледано из данашње перспективе, када су многи документи изгубљени у Другом свјетском рату, баш компилаторски сегмент ове књиге даје јој значајну вриједност. У наставку доносимо једно од поглавља наведене монографије у којој се описује босанскодубички срез непосредно прије Другог свјетског рата, као и многи Дубичани, који су страдали у геноциду Независне Државе Хрватске.

¹ *Leksikon pisaca Jugoslavije*, I, Novi Sad 1972, 38 (М. Živanov); *Енциклопедија РС*, I, Бања Лука, 72 (Д. Панић Кашански).

² *Књижевна Крајина*, октобар 1931, 449.

Кнежопоље и Кнежопољци у прошлости и садашњости

На железничкој прузи Београд—Загреб налази се, иза познатог Јасеновца, прва станица села Дубице, која лежи на левој обали Уне у Савској Бановини, удаљена од станице четири километра. При улазу у само село путник нехотице зауставља поглед на једном лепом споменику, у природној величини, на одговарајућем постољу која претставља Краља Петра I Великог Ослободиоца.

Заинтересован овим, пролазник ће одмах добити одговор; да је и ово место било једна од база из којих је, прихваћен у дому пок. Моје Хрваћанина, деловао и на ослобођењу Босне и Херцеговине радио неумрли Петар Мркоњић, коме је овај изливени споменик извајао Милош Бузажић, берберин у Дубици, а на овом видном месту подигао захваћан народ.

Из Дубице води прелаз дрвеним мостом, који је ове године, место старога, изнова подигнут у дужини од 240 метара преко Уне за варошицу Босанску Дубицу у Врбаској Бановини. Овај градић протеже се на десној обали Уне, у питомој и примамљивој долини, некада звано Поуње.

У непосредној близини Босанске Дубице улива се у Уну речица Млечаница која недалеко од села Међувођа испод пута за Приједор, прима мању притоку Кнежицу. Према овој речици име Кнежопоље добио је и цео њен крај који је само мали део простране Босанске Крајине.

Од Савске бановине Кнежопоље је одвојено реком Уном; затим иде на југ ка Приједорском срезу од којег је одвојено Козаром планином; на истоку га одваја планина Просара, а са западне стране, од Среза новског, дели га Пастирево. Просара и Пастирево су само већи огранци Козаре. Ограђено овако овим планинским венцем, а са северне стране Уном, само Кнежопоље претставља извесну целину, одређену склопом земљишта које сачињава цео Босанскодубички срез, назват по својем средишту.

Равница испред Босанске Дубице и Просаре, која делимице излази на реку Саву, део је питомог Поуња, код села Доње Градине завршава се према Јасеновцу — који је на другој обали — зове се још и „Раван“. На томе се месту код Доње Градине, Јасеновца и Уштице, граничила некада три царства: Наполеоново (Илирско краљевство), аустриј-

ско и султаново под којим је тада била Босна. Зато ће Кнежопољац рећи да је то место: „кад ор’о закликће — три царевине чују“.

Народ прича да је Кнежопоље добило име по неком кнезу чија су поља била око Кнежице. Услед тога је било прво прозвано Кнежево Поље, па Кнешпоље и доцније Кнежопоље.

Кнежопоље је било увек веза са западним странама данашње наше простране отаџбине Југославије.

Оно је било део бедема и будан стражар у одбрани наших народних светиња и традиција. Као саставни део поносне и јуначке Босанске Крајине, оно је у скорој прошлости играло видну улогу у борби за правду и једнакост, а углавном у тежњи за оним што је данас остварено.

Босанска Дубица и околина

Град и варош кнежопољска Босанска Дубица, основана је углавном почетком XVII века од стране Турака. Пошто су се Турци често морали повлачити на десну обалу Уне из Хрватске и Славоније, створили су од ње чврсту базу, а по селу Дубици, са ондашње аустријске стране, назвали су је именом Босанска Дубица, док су је они са аустријске стране звали Турска Дубица. Она је била увек као неки камен смутње у односу ових двеју држава.

За време ратова између Турске и Аустрије била је 1685. године Босанска Дубица, доста велико и напредно место. Она је тада од војске, коју је предводио хрватски бан Ердеди, била на јуриш заузета и пожаром потпуно уништена. Аустрија је потом држала то место све до Карловачког мира 1699. год.

Турци су тада, вероватно љути на рају Србе што су ови одушевљено дочекали браћу Хрвате придружујући им се у борби, разрушили црквицу код данашње Моштаничке стругаре. То место се и данас зове „Црквине“. Пожаревачким миром 1718. године Кнежопоље је са Босанском Дубицом, потпало под Аустрију која га је држала све до закључења мира у Београду 1739. године, када је поново потпало под турску власт.

У поновним ратовима између Аустрије и Турске, за владе Јосифа II, мада је овај претрпео неуспех, ипак су извесна одељења аустријске војске, око 1788. под командом генерала Лаудона поново заузела обновљени град Босанску Дубицу, који је тада имао нешто кућа са џамијом. При овом нападу град је био разорен. У околини града и данас се налазе трагови тих борби. На једној коси с јужне стране варошице и

сада се виде шанчеви где су били аустријски топови. То се место и данас зове „Топркало“.

После аустријске окупације Босне и Херцеговине 1878. године, у Босанској Дубици остаци тврђаве су потпуно разрушени, сем преосталог дела зида поред саме Уне. Од разнетог камења аустријске власти су подигле пут поред Уне за Босанску Градишку — данашњи Друм војводе Степе — и тиме осигурали само место од поплаве када Уна необично надође. На том делу је онда око данашње Општинске амбуланте, прекопано и старо муслиманско гробље. Том приликом тадање су власти да би стишале незадовољство због овог прекопавања муслиманског гробља, најзад дале на име накнаде данашње вакуфско имање у центру варошице.

Данас Босанска Дубица преставља делом модерну варошицу. Она је 1885 године имала 2816 становника, а до данас се тај број подигао на 4854.

Само место са селом Јошиком и Шпиљом сачињава једну општину чији су становници 3017 исламске, 1076 православне, 741 римокатоличке, 7 мојсијевске, 11 евангелистичке и 2 гркокатоличке вероисповести.

Место углавном сачињавају четири дела (махале): Град, Чаршија, Варош и Пухало, (Некада звани Џемати). Пета махала, звана Урије, тек је у изграђивању.

При самом улазу, с десне стране моста, долазеће из Савске Бановине, примећује се одмах лепо уређен парк засађен четинарима и другим хладовитим дрвећем. У њему је уздигнут на гомили камења обраслог бршљеном, један велики стари турски топ који је пренет са рушевина зида негдашње тврђаве. Из овога је топа при ступању Абдула Хамида на престо последњи пут опалио, још добро држећи Хасан-ага Пезић-Хасага, који прича да је топ, препуњен барутом, искочио из лежишта на зиду тврђаве. Том приликом су прозори на околним кућама попрскали услед силног пуцња.

Лево од главног улаза такође од моста уздиже се општинска палата. Она је пре двадесет година подигнута уз кулучење околних села. Та зграда је служила за смештај аустријских власти. У њој се сада налазе Среско начелство, Суд и Пореска управа, а један велики део служи за чиновничке станове. До парка се налази Чаршија окићена баракама које служе за кафане, бифеје, пиљарнице, месарнице и друге радње. Цео простор испред њих опкољен је вакуфским дућанима и зове се Пашићев трг. Овај трг служи за пијацу због чега је делом попуњен не-

покретним столовима. Поред тога цео простор, засађен великим платанима и другим дрвећем, служи корисно и о вашарима, када необично оживи. Од главне палате иза које је пре четири године подигнута електрична централа, води веома лепо уређена улица Краља Александра у бочну улицу Краља Петра. Обе су ове улице украшене многобројним спратним кућама у којима су смештене трговачке радње. Ове две главне улице са тротоарима украшеним акацијама и кестеновима дају целој варошици потпуно модеран изглед због чега се овај део зове Варош. Из бочне улице Краља Петра поред Уне води главни пут за Босанску Градишку. Јужно, пак, одваја се улица према Урију у коме су већином насеља добровољаца. Ова улица се претвара у главни пут за манастир Моштаницу. Урије је до ослобођења било пространо поље за испашу стоке. Западно од Чаршије воде путеви за Костајницу, у јужно ка Приједору, кроз Градску и Пухалску махалу. На Пухалу, које је овако прозвано због дувања ветра, смештена је сточна пијаца.

Овако укрштена путевима Дубица претставља јако трговачко место за Кнежопоље.

Од зграда се истичу: Среско начелство, Пошта, Основна и Грађанска школа, Шумска Управа, Општина, зграде: Глише Пралице, Милоја Личанина, гостионица, Браће Косовића, куће Милана Цикоте, Пера и Јанка Мисаљевића, Светозара Закића-Косовића, Милоша Дрвенице, и монопол за стовариште Браће Ромчевића. Нарочито се истиче хотел „Призрен“. У самом граду се запажају виле Николе Цикоте, Хашима Шерића, ветеринара, Мустафе Пезића, грунтољивара, затим православна и католичка црква, као и три џамије.

На самом мосту, преко Уне, одвајају се степенице за Аду. Она служи лети за купалиште и освежавање у бистрој унској води. Ада служи још и за приређивање концерата, јавних часова, као и других друштвених састанака, нарочито преко лета, јер је својим хладовитим дрвећем необично привлачна, те често долазе и гости са стране.

У почетку оснивања Босанске Дубице углавном су се насељавали муслимани.

Привучени великим баштинама у Кнежопољу, насељавали су се доста брзо, нарочито ондашње аге и бегови. Најпре су насељаване породице муслимана из околних и даљих места. Породице Пезићи, Шерићи, Пашагићи и Кочановићи досељени су при повлачењу Турака из Угарске. Породица Низам је турског, а Арнаутовићи арнаутског порекла. У приличном броју има и муслиманских Цигана, који су ту досељавани већином као занатлије, чиме се и данас искључиво баве. Грађани

католичке вероисповести досељавали су се у главном после окупације Босне и Херцеговине и то као чиновници, занатлије, радници и тежаци. Од православних досељена је прва српска породица Бакићи 1848. године, а већ 1855. било их је 15, затим су дошли Гргићи из Раковице, Гајићи из Врховице, Мисаљевићи из Бугојна, Матаруге из Демировца, Вујасиновићи из Клековаца, Цикоте — раније звани — Рељићи из Јасења, а старином из Цикота, Благојевићи из Бјелајаца, Косовићи из Дворишта, Мацуре из Јасења и др. Прво насељавање православних породица ишло је тешко, али од 1854. године оно је убрзано, када је основана Српска православна општина.

Имајући у виду садању формацију општина вредно је знати како је то било под Турцима до 1878, као и под Аустријанцима до ослобођења.

Под турском управом Кнежопоље је било под Кајмакамом у Костајници. Овај је имао у Босанској Дубици мудира (старешину испостава) који је сва наређења предавао суботом сеоским кнежевима, а ови су пак имали по једног заступника у своме селу. Кнежеви би примљене заповести сутрадан саопштили народу сазивајући га клепалом на зборно место. Кадија је такође био у Костајници. За време Аустријанаца котар—срез — је пренет 1895. године у Босанску Дубицу из Костајнице. Котарски претстојник—срески начелник — је суботом наређивао свима кнежевима из среза, шта има да се ради, а ови би недељом народ позивали такође клепалом и наређења му достављали. Свако од њих имао је три одборника и два заменика који су му у свему помагали. Село Међувође је тада подељено у два дела, Горње и Доње, па према томе је имало и два кнеза, а ови своје помагаче. Тада је и Котарски суд уведен у Босанској Дубици.

После ослобођења у 1926. години, општине су се образовале на данашњој основи и приближавају се ка потпуној самоуправној јединици која би била веома практична за решавање мањих спорова, што би много више ублажило напоре и материјалне издатке.

Кнежопоље у главном сачињава Срез босанскодубички коме је начелник Никола Г. Биволаревић, а помагачи су му, полицијски писар Никола Николић и Милорад Ковачевић, полицијски приправник. Срез је подељен на 6 општина које укупно имају 51 село изузев града Босанске Дубице. Становништва у срезу има 33350 са 5553 дома. Од ових има 28587 православних, католика око 1631, муслимана који живе само у граду око 3017, као и 288 евангелиста и нешто мало Јевреја и др. Евангелисти, немачке народности, су насељени у Врановцу и у Проса-

ри, ту их је населила Аустрија из Галиције. Католика по селима има: у Јошику око 316, у Парницама 179, у Маглајцима око 166, затим у Шпиљу 23, и у још неколико села у мањем броју.

Општину босанскодубичку сачињава Босанска Дубица са селима Јошиком и Шпиљом. У самој варошици је седиште Општине. Чланови Општине су ови: начелник Авди-бег Церић, подначелник Јово Митраковић, одборници: Глишо Пралица, Милош Дрвеница, Ахмед Табаковић, Мухарем Пезић, Др. Давид Рубић, Ђура Вујасиновић, Мухарем Шерић, Мухарем Машић и Тахир Лелић; бележник је Расим Мујичић, а благајник Рифат Лелић. Кнежеви су у Босанској Дубици: за Варош Михајло Стефановић, за Чаршију Мухарем Билајац, за Пухало — Омер Делић, а за Јошик—Ђорђе Ољача, и Шпиљу Дане Мирић.

Драксенићку општину са седиштем у Драксенићу сачињавају 6 села. Општина има 6007 становника, а Управа јој је: начелник Миле Вукић, подначелник Миле Мисирача, одборници: Саво Влаинић, Драгоја Корица, Никола Ђикић, Глиго Ковачевић, Мићо Кољеновић, Марко Костић, Пане Рокић, Станко Рашић и Лазо Лончар, а бележник је Никола Лончар. Општину сачињавају села: Драксенић, коме је кнез Сава Влаинац,³ Демировац — Миле Хрњак, Међеђа — Никола Шконтрић,⁴ Просара — Адолф Хес, Клековци — Цвијо Петковић, и Доња Градина — Нико Вукић.

Пуцарску општину, са седиштем у Пуцарима, сачињавају 10 села са 6738 становника. У њеној управи су: начелник Ђуро Бјелић, подначелник Маријан Крнета, одборници: Марко Међед, Јанко Благојевић, Душан Ђико, Стево Мисирача, Ђуро Дрвеница, Петар Пекић, Михајло Рајлић, Ђућо Рељановић, Петар Матаруга, Павле Гогић, Станоје Јанковић, Милан Лукић и Јован Дрвеница, а бележник је Божо Међед. Села ове општине су: Пуцари, у коме је кнез — Никола Зрнић, Бијаковац — Лазо Јовић, Раковица — Павао Гргић, Војскова — Јанко Међед, Срефлије — Горње и Доње — Стево Марел, Јеловац Кадин — Ђуро Дрвеница, Божићи — Душан Ђико, Личани — Мартин Јурковић, Гуњевци — Стево Мисирача.

Међувођску општину са седиштем у Међувођу сачињавају 11 села са 5874 становника. Овој општини је управа: начелник Ђуро Шилеговић, подначелник Јован Кос, одборници: Стеван Будимир, Миле Деспотовић, Милан Марић, Марко Граовац, Миле Ђапа, Миле Котур,

³ Вјероватно Влаинић (примједба приређивача).

⁴ Вјероватно Шконтрић (примједба приређивача).

Јован Пекић, Алекса Кос, Милан Буразор, а бележник је Стево Бокан. Села ове општине су Међувође у којем је кнез Петар Миљатовић и Јовица Буразор, Агинци — Милош Будимир, Горњошевци — Илија Злојутро, Котурови — Ђуро Котур, Бјелајци — Алекса Кос, Маглајци — Јовица Бувач, Фурде — Стево Дрвеница, Скључани Илија Баруџија, Парнице — Марко Веиновић, Хаџибајир — Илија Шкорић и Влашковци — Божо Гајић.

Кнежичку општину са седиштем у Дворишту сачињавају 10 села са 4713 становника. Управа је: начелник Стојан Илић, подначелник Јосо Павић, одборници: Драго Вученовић, Мирко Вученовић, Никола Сурлан,⁵ Јово Родић, Владо Шиљековић, Симо Зеџ и Јован Каурин. Села ове општине су: Двориште у којем је кнез Мирко Бућма, Мирковац — Раде Буразор, Брекиња — Светозар Милић, Хајдеровци — Божо Балабан, Јеловац Доњи — Раде Вученовић, Јутрогушта — Јово Радић, Читлукушавац — Јован Зеџ, Мурати — Пантелија Марин, Градина Горња — Јован Максимовић, Крива Река — Јован Глигић. Бележник ове општине је Јован Павић.

Јоховску општину са седиштем у Врановцу сачињавају 12 села са 5164 становника. Управа је: начелник Анте Милиновић, подначелник Раде Калембер, одборници: Перо Бакић, Маријан Кондић, Остоја Кос, Пантелија Бурсаћ, Миле Крњић, Стојан Прамасунац, Михајло Перовић и Лазо Николетић.

Села ове општине су: Јохова у којем је кнез Башић Остоја, Побрђани — Пана Бурсаћ, Тукључани — Маријан Кондић, Јасење — Станко Закић, Комленац — Пера Црнобрња, Вриоци — Никола Вранеш, Суваја — Симо Бижић, Верија — Стево Веиновић, Новоселци — Раде Калембер, Челебинци — Симо Бокан, Врановац — Данијел Хорн и Мразовци — Симо Рајчевић, а бележник ове општине је Војислав Тубин.

Срез има два банска већника и то за Босанску Дубицу Омербег Церић, а за срез Владимир Шиљековић.

Цела изнета управа у срезу по ослобођењу, услед намерног заостављања за време доскорашњег робовања, има необично велику улогу око подизања заосталог што је кочило ранији напредак. Велики напори у решавању овога тешког задатка осећају се у свему и код свих. Благодарјећи високој националној свести у прошлости која их је покретала у борби за слободу, данас све иде ка економском и културно-

⁵ Вјероватно Шурлан (примједба приређивача).

просветном благостању, на корист простране отаџбине, што им је једини идеал.

*Насловница књиге „Кнежопоље и Кнежополци“
Д. Алексића из 1931. године.*